

Циватий В. Г.

ORCID: 0000-0003-1505-7483

кандидат історичних наук, доцент,

заслужений працівник освіти України,

доцент кафедри міжнародних організацій і дипломатичної служби

Навчально-науковий інститут міжнародних відносин

Київського національного університету імені Тараса Шевченка,

член правління Наукового товариства історії дипломатії

та міжнародних відносин

м. Київ, Україна

**МОДЕЛЬ ЗОВНІШНЬОЇ ПОЛІТИКИ І ДИПЛОМАТІЇ КНР
НА БЛИЗЬКОМУ СХОДІ В УМОВАХ МОНДІАЛІЗОВАНОГО
СВІТОУСТРОЮ XXI СТОЛІТТЯ:
МІЖНАРОДНО-ПОЛІТИЧНИЙ
І РЕГІОНАЛЬНО-ІНСТИТУЦІОНАЛЬНИЙ ДИСКУРСИ
(ОСОБЛИВОСТІ “М’ЯКОЇ СИЛИ” КНР)**

Ключові слова: інституціоналізація, міжнародні відносини, зовнішня політика, дипломатія, міжнародно-політичний регіон, м’яка сила, КНР, Близький Схід.

Близький Схід в архітектурі регіональної системи міжнародних відносин другої половини ХХ – початку ХХІ століття є одним із найбільш динамічних і конфліктних геополітичних регіонів світу. Інституціональна історія Близького Сходу, стратегічне становище та величезні запаси нафти роблять цей міжнародно-політичний регіон одним із ключових для сучасної світової політики та економіки, важливим складником у системі політико-дипломатичних координат сьогодення [1, с. 48–53].

В основі зовнішньої політики сучасного Китаю на Близькому Сході є унікальні дипломатичні стратегії, розроблені китайськими політиками на довгострокову інституціональну перспективу. Китайська Народна Республіка впроваджує як короткострокові, так і довгострокові економічні проекти в регіоні Близького Сходу і вкрай зацікавлена в стабільній політичній ситуації в цьому регіоні. При цьому вона керується власними прагматичними інтересами, передусім економізацією своєї зовнішньої політики. Активізація політики КНР в арабському світі показує, що час стратегічних поступок китайської дипломатії у відносинах з іншими політичними центрами сили минув безповоротно, а на міжнародній арені поступове зростає новий актор міжнародних відносин як один зі світових центрів сили [2].

Сьогодні більшість акторів міжнародних відносин уже не спроможні конкурувати з Китаєм і Туреччиною в регіоні Близького Сходу. Одним із таких факторів є інтеграційний – інституціоналізація моделей та інтеграційні процеси в цьому регіоні. Щодо геополітичного пасьянсу в регіоні, то можна передбачити, що в середньо- та довгостроковій перспективі ситуація може розвиватися за таким сценарієм.

Сполучені Штати Америки й надалі намагатимуться усунути Іран з політичної арени в регіоні, але водночас їхньою кінцевою метою є Росія. З послабленням Ірану як одного з основних партнерів Москви в регіоні Вашингтон більш вільно зможе впливати на ситуацію як на всьому Близькому Сході, так і в регіонах Центральної Азії та Південного Кавказу, де Азербайджан, Вірменія та Грузія втрачатимуть підтримку з боку Ірану.

Успішне розв'язання карабаської проблеми остаточно зведе нанівець роль Росії на Близькому Сході і в регіоні Центральної Азії та Кавказу і дасть змогу Сполученим Штатам Америки (США) укотре подолати непорозуміння з Анкарою та певною мірою контролювати ситуацію в цих регіонах.

Політика Китайської Народної Республіки (КНР) у регіоні Близького Сходу ХХ–ХХІ століття, близькосхідний вектор китайської моделі зовнішньої політики і моделі дипломатії КНР базуються на історичних пластах політико-дипломатичних традицій і сучасних дипломатичних практик. Компаративний аналіз та узагальнення інструментів дипломатії дають змогу сучасним дослідникам визначити обумовленість і спрямованість векторів зовнішньої політики КНР в умовах поліцентричного світоустрою і глобалізаційних впливів сучасності [3].

Сьогодні політики та експерти в КНР розглядають традиційні механізми вияву “м'якого впливу” на зарубіжну аудиторію, включно з діаспорою, як важливий засіб завоювання провідних позицій у світовій політиці, дипломатії, економіці, культурі, освіті та спорті. Ба більше, збагачені національними традиціями методи використання “м'якої сили” дають змогу Китаю домагатися істотних успіхів у цій сфері. Водночас, як і інші держави Азійсько-Тихоокеанського регіону (АТР), Китай значне місце у своїй політиці відводить реалізації програм економічного співробітництва, доповнюючи в такий спосіб класичне розуміння концепції “м'якої сили” [4, с. 1–10; 5].

Китай – це держава, яка найбільш стрімко розвивається у світі та прагне нав'язати власну модель міжнародних відносин і модель дипломатії, що ґрунтується на прагматизмі й визнанні спільності інтересів. Не випадково багато західних експертів вбачають у щораз більшій потужності Піднебесної претензії на глобальне лідерство. У зв'язку з цим особливо актуальними стають питання дослідження зовнішньополітичної стратегії КНР щодо країн Близького Сходу, оскільки домінування в цьому

регіоні дає змогу Пекіну тримати під контролем значну частину світових енергоресурсів та утвердитися як провідному світовому гравцеві.

Загалом Китай активно вибудовує відносини з державами Близького Сходу протягом останніх двох десятиліть і досяг відчутних політичних та економічних успіхів. І це була не просто асиметрична відповідь КНР на американську стратегію “повернення США до Азії”. Інтерес до Близькосхідного регіону багато в чому пов’язаний з тими довгостроковими завданнями зовнішньої політики Китаю, які були визначені ще у 2012 році на XVIII з’їзді КПК, зокрема з побудовою в КНР до 2049 року сучасної сильної та стабільної держави. Зрозуміло, що пріоритетне значення у вирішенні цих завдань мають економічні програми, які Пекіном успішно реалізуються в різних регіонах світу, зокрема й на Близькому Сході [6].

На початку 2016 року в Китаї було ухвалено нову стратегічну концепцію щодо арабських країн, яка послідовно реалізується в системі дипломатичних практик. Документ досить значний за своїм обсягом, містить близько 7600 ієрогліфів, складається з передмови та п’яти частин. Це фактично перший документ, у якому чітко окреслювалися контури зовнішньої політики і дипломатії Піднебесної на Близькому Сході на тривалу історичну перспективу. Він також виявив прагнення КНР відігравати в цьому регіоні значну роль, зміцнюючи відносини в політичній, дипломатичній та економічній сферах [7, с. 190–194].

Сьогодні регіон Близького Сходу є ключовим елементом енергетичної безпеки Піднебесної. У 2018–2023 роках економічні та політичні позиції Пекіна в цьому регіоні значно посилюлися. Майже 60 % обсягів торгівлі КНР посідають держави Аравійського півострова (Катар, Королівство Саудівська Аравія, Оман, ОАЕ, Бахрейн та ін.). Значне розширення довгострокових та взаємовигідних зв’язків, зміцнення свого міжнародно-політичного авторитету та впливу в цьому регіоні є одними з основних завдань сучасної зовнішньої політики і дипломатії Китаю [8].

Стратегічні завдання КНР на Близькому Сході визначили характер зовнішньополітичної стратегії Китаю. Спочатку вона називалася “мирне піднесення”, але потім була перейменована на “гармонійний світ”. Це було пов’язано з тим, що слово “піднесення” сприймалося деякими державами регіону як агресивне, яке є певною загрозою або навіть викликом. По суті, стратегія “гармонійний світ” – це дипломатичний інструмент і технологія, яку також називають “м’якою силою” (інструменти економічної дипломатії; гуманітарні та миротворчі місії; залучення китайської діаспори; цілеспрямоване просування китайської мови та китайської культури в країни арабського світу та ін.) [9; 10 с. 55–59].

Отже, регіон Близького Сходу сьогодні набуває великого значення для КНР у зв’язку з початком реалізації планів Китаю щодо створення “нового Шовкового шляху XXI століття”. Основні цілі цього проєкту такі:

по-перше, поступово залучити економіку та ринки країн Близького Сходу до зони впливу торговельно-економічних і геополітичних інтересів Китаю, по-друге, забезпечити ефективне просування китайських товарів до Європи, по-третє, забезпечити безпеку поставок у Піднебесну енергоресурсів через Індійський океан та Малаккську протоку.

Для виконання поставлених завдань керівництво КНР здійснює програму встановлення довгострокових і взаємовигідних партнерських відносин з усіма державами Аравійського півострова. Загалом керівництво Піднебесної вважає, що саме економічний чинник є найважливішим інституціональним елементом, який формує китайську зовнішню політику і визначає дипломатичний інструментарій щодо держав у регіоні Близького Сходу.

Головний фактор, який фактично виступає загрозою щодо виконання поставлених стратегічних завдань Китаю в регіоні Близького Сходу, – це цілковита військово-політична присутність США в цьому регіоні. КНР і США постійно перебувають у форматі політико-дипломатичного діалогу. Багато арабських держав розглядають КНР не лише як надійного геополітичного партнера, а й як альтернативну міжнародно-політичну силу на Близькому Сході. Водночас самі китайці досить успішно працюють над формуванням у регіоні іміджу “дружньої та відповідальної держави”. Основною перевагою зовнішньої політики і дипломатії КНР є те, що Піднебесна вибудовує відносини з кожною з близькосхідних держав, зважаючи на її національні особливості і пріоритетні галузі співробітництва.

Література:

1. Ціватий В. Г. Дипломатія та дипломатична служба Китайської Народної Республіки в умовах глобалізаційного простору: інституційний аспект // Зовнішні справи: науковий журнал. 2012. № 9. С. 48–53.

2. Кіктенко В. О. Розвиток українського китаєзнавства: до питання необхідності створення мозкового центру з досліджень сучасного Китаю / Українська асоціація китаєзнавців. URL: <https://sinologist.com.ua/kiktenko-v-o-rozvytok-ukrayinskogo-kytayeznavstva-pytannya-neobhidnostivorennya-mozkovogo-tsentru-z-doslidzhen-suchasnogo-kytayu> (дата звернення: 19.11.2023).

3. Naisbitt J. and Naisbitt D. China's Megatrends: the 8 Pillars of a New Society. NY: HarperCollins Publishers, 2010. 272 p.

4. Головченко В. І. Традиційний і модерний Китай: політична культура та дипломатія // Актуальні проблеми міжнародних відносин. Серія “Політичні науки”. 2014. № 4. С. 1–10.

5. China, Xinjiang and Central Asia: History, Transition and Crossborder Interaction into the 21st Century. Colin Mackerras, Michael Clarke. Routledge (Taylor & Francis), 2009. 217 p.

6. Китай очима Азії: колективна монографія / Інститут сходознавства ім. А. Ю. Кримського НАН України; Українська асоціація китаєзнавців. К., 2017. 316 с.

7. Ціватий В. Г. Історичний, зовнішньополітичний, дипломатичний та інституціональний вимір двосторонніх відносин США – КНР ХХІ століття: концепт і стратегія конгейджменту / Рецензія на монографію: Вишнеvsька-Черкас І. Г. США – КНР: стратегія конгейджменту. К. : Дипломатична академія України при МЗС України, 2016. 328 с. // Науковий вісник Дипломатичної академії України. 2016. Вип. 23: Зовнішня політика і дипломатія: традиції, тренди, досвід. Ч. І. Серія “Історичні науки”. С. 190–194.

8. Shichor Y. China’s Upsurge: Implications for the Middle East // Special Issue: Israel’s National Security in the Twenty-First Century. 2006. Vol. 12, no. 4. P. 665–683.

9. Мацькович О. М’яка сила як інструмент зовнішньої політики Китаю. 2021. 19 січня. URL: <https://adastra.org.ua/blog/myaka-sila-yak-instrument-zovnishnoyi-politiki-kitayu>

10. Швед В. Сучасна геополітика Близького Сходу у контексті змін світового порядку // Історичні і політологічні дослідження. 2019. № 1 (64). С. 55–59.